

पॉप्युलर
प्रकाशन

पिप्लर रसिक

आपल्यासाठी आणि मित्रांसाठी

३०९, महालक्ष्मी चेंबरस, २२, भुलाभाई देसाई रोड, मुंबई ४०० ०२६, दूरध्वनी : ०२२ - २३५३०३०३
Email: info@popularprakashan.com / Website: www.popularprakashan.com

/popularprakashan

popularprakashan

@PopularPrakashan

अंकविशेष

विंदां करंदीकर यांचे
बालकवितासंग्रह

जन्मदिन विशेष
'ग्रेस' कविता
एक जिगसाँ खेळ

पुनर्मुद्रण
बहुरूपी

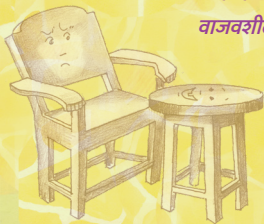
दास्तान-ए-तुर्की
तास वाजे झणाणा

एकदा काय झाले!

खुर्ची म्हणाली,
“अरे स्टूला,
केव्हा येणार
चालायला तुला!”

स्टूल म्हणाले
"त्याच वेळी
जेव्हा हाताने
वाजवशील टाळी!"

— हे ऐकून
पंखा हसला;
पाय नसून
फिरत बसला.

अष्टदर्शने, स्वेदगंगा, विरूपिका, मृदंध यांतील तत्त्वचिंतक-भावकविता लिहिणारे विंदा जेव्हा बालकविता लिहितात, तेव्हा त्या कवितेत लहान मुलांच्या अनुभवविश्वातील निर्भेळ निरागसता असते; पण त्याचप्रमाणे अनुभवातीत असणारं त्यांचं कल्पनाविश्वही किती विविधढंगी असेल किंवा होऊ शकेल, हे विंदाच्या बालकविता वाचताना आपल्याला सतत जाणवत राहतं.

**एकदा काय झाले, राणीची बाग,
एट्ट लोकांचा देश, सशाचे कान, अडम् तडम्,
परी गं परी, बागुलबुवा, पिशी मावशी आणि
तिची भुतावळ, सात एके सात, टॉप,
सर्कसवाला** हे विंदा करंदीकरांचे अकरा सचित्र बालकविता संग्रह स्वतंत्र आणि एकत्रित संचात आता पुन्हा सर्व वाचकांकरिता उपलब्ध झाले आहेत.

आजच्या सगळ्या लहानग्यांचं आवडतं गाणं — ‘एका माकडाने काढले दुकान’ — ही **राणीची बाग**मधील विंदांची अतिशय गाजलेली बालकविता. यातील पहिल्याच कवितेत एका मुलाला स्वप्नात राणीची बाग दिसते. त्यात त्याला

मजेत डुलत-डुलत चालणाऱ्या हत्तीच्या पाठीवर बसलेला, खेळकरपणे फुत्करणारा नाग दिसतो, व्याख्यान देणारा सिंह, गाणारा जिराफ, पुराणातल्या गोष्टी सांगत असलेले माकड असे सर्व प्राणिमात्र दिसतात. त्यांच्या या अशा गमतीशीर कृती पाहत त्या स्वप्नातल्या बागेत बागडणारा तो मुलगा अचानक एका क्षणी खडबडून जागा होतो. असं नक्की घडतं काय त्या बागेत?...

विंदाच्या कवितेत मुलांना अशीच काहीबाही स्वप्नं पडतात, ज्यांतून जागी होताना ती काहीशी अवाक्-अचंबित झालेली असतात. **परी गं परी** या कविता संग्रहातील एका कवितेत एका लहानग्याच्या स्वप्नात येऊन, वचपा

काढायचा म्हणून, त्याचं घरच पळवून नेत असलेली डॅम्बिस परी त्या चिमुकल्याची झोपच उडवते.

सर्कसवालामध्ये सर्कशीतला एक डराही एका छोट्याची अशीच झोप उडवतो. **सर्कसवाला** या संग्रहात सर्कशीतल्या एका माकडाची — डराची — ती सर्कस पाहायला आलेल्या एका मुलाशी कशी गट्टी जमते, हे यांतील कवितांतून उलगडत जातं.

या डराच्या वेगवेगळ्या गमतीशीर हरकतींचं वर्णन यात आहे. यातलीच एक हरकत म्हणजे सलामी देणे. या सलामीने त्या छोट्याची झोपच गुडुप झाली आहे. मग हाच डरा त्या मुलाला आणि त्याच्या भालू नावाच्या मित्राला शाळेजवळच्या चिंचेच्या झाडावर दिसतो. पण दुसऱ्या दिवशी तो तिथे नसतोच. या दोन्हींचा त्यांना अचंबा वाटतो. एके दिवशी शाळेतल्या शेवटच्या एका कंटाळवाण्या तासाला तास संपल्याचे टोल थोडे लवकरच पडतात. तो

मुलगा आणि भालू बाहेर येऊन पाहतात तर ते टोले डरानेच दिलेले असतात. डराचे दोघेही आभार मानतात तोच, डरा तिथेही पुन्हा त्या मुलाला सलामी देतो. आणि तिथूनच डरा आणि त्या मुलाच्या गोड मैत्रीची सुरुवात होते. आणि एक दिवस अखेरही होते.. तितकीच भावूक!

हे सगळं एकानंतर एक रचलेल्या आणि एकमेकींत गुंफलेल्या कवितांतून विंदा आपल्याला सांगतात.

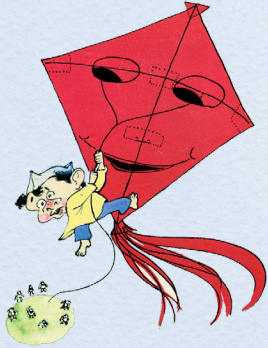
विंदांच्या बालकवितेत कल्पनाविलास तर आहेच; पण त्याचप्रमाणे लहानपणी मुलांच्या मनात आपल्या आई-वडील, आजी-आजोबा, काका-काकू, मामा-मामी, आत्या-मावशी या जवळच्या नातेवाईकांविषयी जो एक निर्भेळ जिद्दाळा असतो, विंदांच्या बालकवितेत ही नातीही तितकीच गोजिरी असतात.

एका कवितेत आई-बाबा एकमेकांसाठी भेट आणायला म्हणून दुकानात जातात; पण परतताना आपल्या मुलीसाठीच भेट घेऊन येतात. परगावाहून परतलेल्या मामा-मामीकरिता शिरा करू, कॉफी करू, आजीसाठी भजी करू असे बेत आखताना आईसाठी तर माझी मिठीच तिच्या आवडीची आहे, हे ते मूल किती लाघवीपणे सांगतं..

राणीची बागमधला एक मुलगा आपली आत्या-मावशी आपले कसे लाड करतात, हे जणू वृत्तनिवेदनासारखंच सांगतो —

कोल्हापूरहून
येते आत्ते;
माझ्यासाठी
आणते पत्ते.

राजापूरहून
मावशी येते;
माझा एक
पाप्पा घेते!

याच **राणीच्या बागेत** पतंगासोबत उडून जाणारा अंगठ्याएवढा एक ठेंगू आणि आफ्रिकेतल्या जादूई जंगलातले गाणी म्हणणारे झाड, अशी रंजक दृश्ये साकारणाऱ्या कविता आहेत. एक आटपाट नगर आहे आणि त्या नगरातील प्रजेच्या जगण्याची निराळीच रीत आहे. झोपेचंच स्वप्न पडलेला कुंभकर्ण यात आहे आणि मुख्य युद्धाआधीच, बलदंड भीमाच्या जेवणानेच घाम फुटून

हतबल झालेला बकासूरही यात आहे. यातीलच एका कवितेत एका परीच्या घरी दिमतीला असतात उंदीर, मांजर, पोपट आणि चक्क विंचू, तोही तिच्या घराचा पहारेकरी म्हणून! तर, दुसऱ्या एका कवितेत, दिवाळीत अनाराच्या झाडावर चढलेल्या परीला बक्षीस म्हणून फुलबाज्यांच्या फुलांचा हार घातला जातो.. हे दृश्यच केवढं कल्पक आहे!

विंदांच्या बालकवितांतील कल्पनाविलासात प्रामुख्याने येतं ते हे पऱ्यांचं विश्व. **परी गं परी** हा कविता संग्रह पऱ्यांच्या अद्भुत जगावरच बेतलेला आहे. पऱ्यांच्या या जगात केवळ निसर्ग आहे. भाळणारा चंद्र, चांदण्या, सूर्याचं ऊबदार ऊन, फुलं-पानं-झाडं-पक्षी.. अशीच एक परी फुलाचा शेला पांघरते; एक परी तर इतकी फूलवेडी आहे, फुलांतच रममाण झालेली, फुलासारखी साडी नेसणारी, फुलासारखी छत्री घेणारी.. त्यांच्या दुखण्याखुपण्यावर, व्यथांवरही फुलांचीच फुंकर.. एका परीच्या घरी पाहुणी येते, तीही चक्क फुलराणी. उनी नावाच्या एका लाडूबाई परीचे निसर्ग कसे आणि किती लाड करतो हे एका कवितेत सांगितलं आहे. पण जितका जीव निसर्ग पऱ्यांना लावतो, तितकीच पऱ्याही त्याची सर्वतोपरी काळजी घेतात. निष्पर्ण

झाडाच्या सावलीला एक परी अगदी मायेने तीट लावते आणि त्या झाडालाही मग कोण बहर येतो!... अशीच एक परी, फुलाजवळ फूल होणारी, झऱ्याजवळ झरा होणारी, खारीजवळ खार होणारी; पण माणसांची गर्दी पाहून तिची कशी भंबेरी उडते, या तिच्या फजितीचं मजेशीर वर्णनही एका कवितेत येतं. पऱ्या अधांतरी का चालतात, मधमाशी फुलांभोवती का घिरट्या घालत असते याचं रंजक उत्तर यांतील कविता देते. यात एक डोळा नसलेली एक बिचारी परी; एका लहानग्याच्या स्वप्रात येऊन, त्याचं घरच पळवून नेत असलेली डॅम्बिस परी; पुढल्या जन्मी साप होण्याचा शाप देणाऱ्या चिडक्या पऱ्याही येतात.

अडम् तडम् हा संग्रह विंदांनी आपल्या अमृता, अनुभव, मुक्ता व अपूर्वा या नातवंडांना अर्पित केला आहे. यातील 'पत्ता' ही कविता अमृताच्या भावविश्वावर आहे. दीड दिवसाच्या गणपतीचे विसर्जन होताना कष्टी होणाऱ्या अमृताची समजूत यात घातली आहे. लहानग्यांच्या भावविश्वातल्या पावसाचं वर्णन करणाऱ्या दोन कविता यात आहेत. एका कवितेत थंडीत कुडकुडणाऱ्या मुलीचं आईपाशी करुबुरणं आहे, तर दुसऱ्या एका कवितेत

पहिल्या नंबराने पास होण्याचा अगदीच सोप्या वाटावा असा कानमंत्र एक अभ्यासू मुलगा देतो. .. एका अक्कड नगरीतील फक्कड राजा-राणीचं वर्णन करणारी कविता यात सुरुवातीला येते. चारचौघांसारखेच ते राजा-राणी; पण केवळ राजा-राणी म्हणून त्यांचा कोण गाजावाजा! यातील आणखी एक कविता राजा-राणी आणि त्यांनी पाळलेल्या तिखट पोपटावर आहे. या पोपटाचा तिखटपणा राजाला बोचतो; तर राणी तोच त्याच्या बिनडोकपणाचं लक्षण असल्याचं सांगते. यावरून एखाद्या गोष्टीकडे पाहण्याचा राजाचा सामान्य दृष्टिकोन आणि त्याच गोष्टीवर रोखलेली राणीची चतुर नजर यांतला फरकही अधोरेखित होतो. यातही एक परीवरची कविता आहे. मोहाला बळी पडलेली परी. त्याचप्रमाणे साप, उंदीर, पोपट, गाढव, कोल्हा, घुबड अशा प्राणी-पक्षांवरही काही कविता आहेत.

विंदांच्या बालकवितेत प्राणिमात्रांचाही मोठा समावेश असतो. **अडम् तडम्**मधल्या साप या कवितेत सापानेच त्याच्या वंशावळीतल्या, त्याच्या नातलग सापांचं चारोळ्यांमधून केलेलं मोजकं आणि मजेशीर वर्णन आहे. **एकदा काय झाले** या कविता संग्रहात गोगलगाय आणि

सुरवंटाबद्दलचं कुतूहल एका कवितेत आहे, तर दुसऱ्या एका कवितेत विंचवाने स्वतःच इतरांनी आपल्याला चिमटीत पकडण्याआधी त्यांना दिलेला इशारा आहे. **राणीची बाग**मध्ये तर माकडानेच थाटलेले दुकान आहे, कावळ्यांनी तीन रुपयांत आखलेले बेत आहेत, झुरळ-उंदराची संगीत-मैफल आहे आणि तिचा श्रोता चक्क मांजर आहे, शाळेत विद्यार्थ्यांच्या गणवेशात हजर राहिलेला बेडूक आहे. यातील एका कवितेत चिमणीचे वजन किती, कोंबड्याच्या तुऱ्याची किंमत काय, कावळ्याचे आजोळ कुठले, मोर नाच कसा शिकला — असे भाबडे प्रश्न विचारले आहेत आणि त्यांची तितकीच कल्पक उत्तरेही दिली आहेत.

पिशी मावशी आणि तिची भुतावळ हा विंदांचा मोठा मजेशीरच कविता संग्रह...

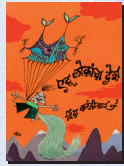
कुबडावर कुबड आणि त्यामुळे उंच असूनही ठेंगण्या बांध्याची पिशी मावशी, तिचे

मसणवटीतले निर्जन घर.. अशी एकलकोण्डी पिशी मावशी; पण तरीही तिला सोबत कुणाची, तर केवळ सफेद पाली खाणाऱ्या मनीमांजरीची, कर्कश आवाजाच्या दारावरच्या पिंजऱ्यातल्या कावळ्याची, तिच्यासाठी शीळ घालून घराचे दार उघडणाऱ्या नागोबाची.. पोहे कांडून देणाऱ्या मुसळीची, पीठ दळणाऱ्या जात्याची, हाळीसरशी बुधलाभर तेल आणून देणाऱ्या घुबडाची.. असं असलं तरी पिशी मावशी जेवते केवळ अमावस्येच्याच दिवशी आणि तेही केवळ भजीच खाते! पिशी मावशीही इतर भाविकांप्रमाणे यात्रेला जाते; पण नक्की कुठे जाते कोण जाणे! जाते ती सूर्यग्रहणाच्या मुहूर्तावर आणि घरी परतते चंद्रग्रहणाच्या दिवशी. पिशी मावशीने केलेली आणि पूर्णतः फसलेली एक 'अमेरिका-यात्राही' आहे यात. पिशी मावशीच्या राक्षसी पोथ्या, तिचं आवेगी रडगाणं, ती अंधारात काढत असलेलं चित्रं, तिच्या परसातील अफलती-गफलतीची बाग, तिचे डेंजर पाहुणे.. सगळीच गम्मतजम्मत आहे!

परी गं परीमधील पऱ्याचं नाजूक-साजूक, अल्लड, रंगीबेरंगी विश्व, तर तेच **पिशी मावशी आणि तिची भुतावळ**मधलं विलक्षण गूढ, अद्भुत, अनाकलनीय विश्व!

विंदा ही दोन्ही प्रतलं त्यांच्या-त्यांच्या शरीरयष्टी आणि स्वभावधर्मासहित किती शिताफीने हाताळतात! हे झालं प्यांचं-चेटकीणीचं.. पण विंदांच्या कवितेत अशीच आगळी-वेगळी पण मजेशीर अशी शरीरयष्टी, स्वभाववैशिष्ट्ये असलेली माणसं आणि त्यांच्या विनोदी कर्मकथाही आढळतात. **राणीची बाग**मधला पतंगासोबत उडून जाणारा अंगठ्याएवढा ठेंगू, शिंदेकाकांचे 'शिंदेशाही' विनोद, **अडम् तडम्**मधल्या मोठ्ठाल्ल्या फणसाचे तर कुतूहल पण त्याच फणसाएवढ्या असणाऱ्या आजोबांच्या ढेरीची मात्र हळूच उडवलेली टर, अब्दुल गब्दुल गफारखान या नावाप्रमाणेच गुबगुबीत-थुलथुलीत अशा गायकाचे विनोदी व्यक्तिचित्रण, **एकदा काय झाले**मधली कृष्णेच्या पुरात वाहून जात असलेली गुबगुबीत आजी आणि तरीही तिला न सोडवणारं मळीतल्या वांग्यांचं

अमीष, बातारामाच्या अट्टल बाता, आजीच्या बोचक्यातला
आजोबांचा अगडबंब कोट...

एट्ट लोकांचा देश हा संग्रहच मुळी एट्ट लोकांच्या
राहणीमान-जीवनमान आणि त्यांच्या-त्यांच्या म्हणून
असलेल्या 'युनिव्हर्स'वर बेतलेला आहे. कल्पकतेने
रंगवलेल्या या एट्टंच्या जगात कुठलाही वाचक आपसूकच
रममाण होतो. वयाचं बंधन उरतच नाही अशा वेळी... एट्ट...
ज्यांची कल्पना करताच हसू फुटावं अशी त्यांची देहयष्टी.
मग त्यात त्यांची प्रादेशिक-भौगोलिक रचना येते. 'टिंग-
टुंग' हे घरांना आकाशात उडवणारे आणि परत जमिनीवर
आणणारे मंत्र येतात. या प्रदेशातल्या शानी, मानी आणि
दीन नावाच्या नद्या, स्वर्गापर्यंत पोचलेला चांदपिडा पर्वत,
त्या चांदपिड्यावर अधेमधे थेट 'स्वर्गातून'च येणारी आणि
नद्यांच्या पुरासारखं दूध देणारी गाय यांची वर्णनं आहेत.
यातील एट्टंचे जगावेगळेच पोशाख, त्यांचे रीतिरिवाज, ते
करत असलेले रिकामटेकडे उद्योगधंदे आणि संशोधन,
त्यांचे वेडपटाचे राजकारण, 'न्याय-निवाड्या'ऐवजी 'न्याय-
निवडीची' हास्यास्पद न्यायव्यवस्था, परंतु त्यांची संवेद्य
वाङ्मयोपासना, त्यांचा एक भलताच वेगळासा देव, त्यांची
मजेशीरच ऐतिहासिक लढाई आणि त्यांची चिंतामुक्त

शिक्षणव्यवस्था, जी विंदांच्या बऱ्याच बालकवितांत आढळते -

एटूंच्या देशात
सक्तीचे खेळ;
मुलांना नसतो
शिकायला वेळ

म्हातारे देतात
परीक्षा शंभर;
मेल्यानंतर
कळतो नंबर

विंदा करंदीकर यांचे हे अकरा बालकविता संग्रह आता एकत्रित संचातही उपलब्ध आहेत. हा अख्खा संच किंवा यातले कुठलेही संग्रह हे संग्रही ठेवण्यासारखेच आहेत. आई-वडिलांनी आपल्या मुलांना, आजी-आजोबांनी नातवंडांना, आत्या-मामा-मावशी-काका यांनी भाचे-पुतण्यांना, मोठ्या भावंडांनी लहानांना आणि अगदी स्वतःचंच बालपण पुन्हा जगण्याच्या ओढीने का असेना, या कविता वाचाव्यात - आवर्जून वाचून दाखवाव्या अशाच आहेत.

विदाकरंदीकर

यांच्या बालकवितांचा 99 पुस्तकांचा संच

किंमत : ₹. १६००/-

संच खरेदीसाठी खालील QR Code स्कॅन करा
किंवा लिंकवर क्लिक करा

www.popularprakashan.com

<https://rb.gy/9d9gjs>

सर्व विक्रेत्यांकडेही उपलब्ध!

ज न्म दि न वि शे ष

ग्रेस

कविता

एक जिगसाँ खेळ

“शब्दांची किमया म्हटलं की ग्रेसचीच आठवण येते. .. जगावेगळे शब्द वापरून अवाक करण्याची किमया ग्रेस यांचीच. वास्तविक भाषणात-लेखनात शब्द वापरले जातात तशी त्यांच्यावर अर्थाची पुटं चढतात. जेव्हा एखादा शब्द उच्चारला जातो तेव्हा तो त्यांपैकी अनेक छटांसह वाचक-श्रोत्याला जाणवत असतो. ग्रेस यांचे शब्द अनाघात किंवा 'व्हर्जिन' असले आणि त्यामुळे त्यांना पूर्वीचे काही संदर्भ नसले तरी खूप काही सांगून जात.”

ग्रेस यांचा पहिला परिचय झाला तो त्यांच्या कवितांतून. पुरुषोत्तम शिवराम रेगे यांच्या 'छंद' मासिकाच्या एका अंकात — मला वाटतं १९५८ अखेरच्या — कवी ग्रेसच्या तेरा कविता एकदम प्रसिद्ध झाल्या. .. एका अज्ञात कवीच्या बऱ्याच कविता एकदम प्रसिद्ध झाल्यामुळे ह्या दूरस्थ कवीच्या अस्तित्वाची जाणीव झाली होती. बहुतेकांना ह्या कवितांनी लोभावलं होतं ते निरनिराळ्या कारणांनी. त्या कवितांचं तेव्हा कौतुक का झालं ते आठवायचा प्रयत्न करतो आहे. ह्या कवितांतील तीन कविता मुक्तछंदात होत्या आणि बाकीच्या छंदोबद्ध. ग्रेसची शब्दकळा, छंदोबद्ध कवितांतील लालित्य हे हरखून जाण्यासारखं होतंच. त्यांची प्रतिमासृष्टी ही मोहून टाकते असं सारे जण म्हणत. त्यांतील काव्यगुणांचं विश्लेषण करण्याइतपत मी काव्याचा अभ्यासक नव्हतो. मला जे धूसरपणे जाणवत होतं त्याला शब्द सापडत नव्हते. आताही सापडत नाहीत. एवढं आठवतं, की ते जे सांगायचा प्रयत्न करत होते ते निरनिराळ्या इंद्रियांना आणि संवेदनांना जाणवणारं होतं. शब्द, दृश्यप्रतिमा, रंगरेषा यांचा ते सहजी उल्लेख करायचे. त्यांनी माझ्या संवेदनांना स्पर्श केल्यामुळे मी वेडावून जात होतो. ह्या कवितेचा शोध आम्हाला शाळेत शिकवल्याप्रमाणे फक्त शब्द आणि अन्वय — फार तर

त्यांचा नाद — यांच्यातून घ्यायचा नाही इतपत माझ्या लगेच लक्षात आलं. .. ह्या 'आषाढबनातील कविता' त्यांच्या पुढील काव्यलेखनाइतक्या चकवणाऱ्या नव्हत्या तरी कवीचं अनुभवविश्व आणि भावनाविश्व फार वेगळं आहे हे जाणवत होतं. ते काव्यरूपानं मांडताना ते दृश्य प्रतिमांचा उपयोग करत. त्यांत अनेक रंगांची पखरण असायची. कविता वाचता वाचता डोळ्यांसमोर रंगही फेर धरायचे. ह्या सुरुवातीच्या कवितांत फार नाही तरी 'थेंब-उणे ऊन', 'गंधगार रात्र' किंवा 'ओळख हरवून बसलेली छायावेळ' असे आगळे शब्दप्रयोग होते.

ग्रेस यांच्या लेखनाबद्दल काही प्रवाद पसरत गेले. त्यांतील सर्वांत पुन्हा पुन्हा मांडलेला म्हणजे त्यांच्या काव्यातील दुर्बोधता. खरं तर कविता आणि तिचा आस्वाद यांत कलाकृती आणि वाचक-श्रोता यांचं नातं हे महत्त्वाचं. कलाकृती तीच असली तरी वाचकानुसार तिचं प्रतिबिंब वेगळं दिसत असतं.

मी सातत्यानं आणि कौतुकानं ग्रेसचं लेखन प्रसिद्ध करत होतो म्हणून अनेक जण मलाच जबाबदार धरून ग्रेसची कविता उलगडून सांगायचा हट्ट करायचे. .. ग्रेसची कविता मला वाचायला आवडतं एवढं मला पुरेसं होतं.

कवितांचा आस्वाद घेण्यासाठी त्यांचं विश्लेषण करण्याची मला गरज वाटत नव्हती आणि मला ते जमणार नाही असंही मला वाटत आलं आहे. पण इतर कोणाही लेखकाच्या वृत्तीपेक्षा ग्रेसच्या लेखनाबद्दल मला जाब विचारणारे बरेच भेटायचे. म्हणून मी थोडाफार विचार करू लागलो.

संध्याकाळच्या कविताच्या निवेदनापासूनच सुरुवात केली.

क्षितिज जसे दिसते

तशी म्हणावी गाणी

ह्या पहिल्या दोन ओळी साध्या सरळ वाटतात.

ह्या गाण्याच्या आनंदामुळे लाभलेलं दूरपणाचं

मोकळेपण लक्षात येईतो

देहावरची त्वचा आंधळी

छिलून घ्यावी कोणी

ह्या ओळींनी वाचकाला भानावर यावं लागतं.

पुढील कडवं तर वाचकाला चिरविचारांत नेऊन सोडतं.

गाय जशी हंबरते

तसेच व्याकुळ व्हावे

बुडता बुडता सांजप्रवाही

अलगद भरुनी यावे

माझ्या लक्षात येऊ लागलं की अनेक प्रतिमा समोर येतात त्यांतून आपल्याला व्यामिश्र काव्यानुभव घ्यायचा आहे. ह्या अनवट ओळींवर कोणी भाष्य करू नये. प्रत्येकानं आपापल्या त्या त्या वेळच्या भाववृत्तीनुसार ह्या कवितेचा आस्वाद घ्यावा. अभिजात पेंटिंग किंवा रसपूर्ण सिंफनी यांचा अर्थ जसा शब्दांत शोधू नये तसाच काहीसा परिणाम ग्रेसची कविता साधत असते.

काही कवींच्या कविता मार्ग आखून देतात. त्यातून आडवाटा, पळवाटा काढणं कठीण असतं. ग्रेस स्वतः हमरस्त्याचं बंधन मानतच नाहीत. त्यात वाट पुसायला मैलाचे दगड नाहीत. ग्रेसना गाठायचा प्रयत्न करायचा तर वाटांपेक्षा आडवाटांनीच गेलं पाहिजे. ग्रेसच्या कवितेवर दुर्बोधतेचा आरोप याच कारणानं होतो आणि कदाचित ती पुनःपुन्हा वाचावीशी वाटते तेही त्याच कारणानं.

**

कविता ही त्यांची प्रिय सखी. तरी त्यांनी सुरुवातीच्या आनंदी दिवसांत काही सुरेख लघुनिबंधही लिहिले. **चर्चबेल** हे मराठीतील संख्येनं छोट्या पण दर्जानं थोर अशा निबंधपरंपरेतील एक उत्तम पुस्तक आहे. **मितवा**पासून ग्रेसच्या गद्याला निराळे धुमारे फुटू लागले. प्रकाशकाला

नवीन पुस्तक प्रसिद्ध करण्याचा आनंद जसा असतो तसाच काही व्यावहारिक प्रश्नांचा जाच असतो. अशाच काही कारणांनी **मितवा**चं प्रकाशन आमच्याकडून लांबलं होतं. **चर्चबेल** नंतरचे त्याच प्रकारचे हे आणखी काही निबंध आहेत असं उगाच वाटत होतं. एकदाची उसंत मिळाली आणि मी ते साहित्य एकत्र वाचून काढलं. लक्षात आलं की, **मितवा**तील लेखन फार वेगळ्या प्रकारचं आहे. त्यात लेखकाच्या मनातील उलघालीचं चित्र उमटलं होतं ते इतकं जिवंत होतं, की तो आत्मकथनाचा एक वेगळा प्रकार आहे, असा मला भास झाला. म्हणजे घटना, हकिकती, आठवणी या प्रकारचं ते आत्मचरित्र नव्हे, तर लेखनाच्या आरशात स्वतःला चित्रित करणारं. **मितवा** हे आत्मपर पुस्तक आहे हा माझा हट्ट ग्रेसना मान्य नव्हता. त्यांनी 'ललितबंध' अशा नावाचा आग्रह धरला. परंतु एक खरं, की त्यांच्या गद्य लेखनाला एक वेगळा रंग येत होता.

**

दोन श्रेष्ठ प्रतिभावान व्यक्तींनी ग्रेसच्या कवितांबद्दल काढलेले उद्गार अतिशयोक्त वाटण्याइतके पराकोटीचे होते.

ग्रेस विद्यार्थी असताना विकास-प्रकाशचे वडील म्हणून ग्रेसचा बाबा आमट्यांशी परिचय असेल कदाचित. पण

अनेक वर्षांत त्यांची प्रत्यक्ष भेट नव्हती. त्यांचं आजारपण वाढत गेलं तेव्हा बाबा एकदा मुंबईतल्या परिचितांना भेटून जावं म्हणून मुद्दाम मुंबईला आले होते. त्यांना भेटायला जाताना हाती काही तरी असावं म्हणून नुकतंच प्रसिद्ध झालेलं **संध्यामग्न पुरुषाची लक्षणे** हे पुस्तक नेऊन त्यांना दिलं. त्या पुस्तकाची सजावट-मुद्रण उत्तम आहे एवढंच माझ्या डोक्यात होतं. ते वाचायला त्यांना वेळ मिळेल अशी अपेक्षा नव्हती. मात्र काही महिन्यांनंतर मी हेमलकसाला गेलो तेव्हा बाबा आपणहून आठवणीनं त्या पुस्तकाबद्दल बोलले. ज्ञानेश्वरांच्या अमृतानुभवानंतर इतकं महत्त्वाचं पुस्तक आपण वाचलं नाही असं ते म्हणाले.

जीएंची आणि ग्रेसची आयुष्यात कधीच प्रत्यक्ष भेट झाली नाही. त्यांच्यातील संवाद हा पत्रांतून किंवा क्वचित फोनवर. जीएंची पत्र हा तर ग्रेसचा प्राणवायू होता. धारवाड-नागपूर अंतर हे एक कारण होतंच. पण जी. ए. कुलकर्णी पुण्यात राहायला आल्यावर ग्रेस पुण्यात आले तरी त्यांनी जीएंची भेट घेतली नाही, जणू मुद्दामच. तरीही दोघांच्या वैयक्तिक जीवनातच नव्हे, तर साहित्यनिर्मितीतही एकमेकांना महत्त्वाचं स्थान आहे. ग्रेसच्या लेखनाबद्दल आणि इतर अनेक बाबींसंबंधी जीए ग्रेसना आणि त्यांच्या मिथिला ह्या मुलीला सारखी पत्रं लिहीत. त्यांचं महत्त्व

जीएंची पत्रवेळा हे पुस्तक वाचल्यावर लक्षात येईल. ग्रेसची कविता पुस्तकरूपानं येण्याआधीही ते ग्रेसच्या कविता मासिकांतून पुनःपुन्हा वाचत आणि हरखून जात. **संध्याकाळच्या कविता**ची प्रत मी जीएंना पाठवली तेव्हा त्यांनी लिहिलं "गडददाट हिरव्या अंधारात दिसणाऱ्या अस्पष्ट झाडांमधून आत आत हा प्रवास आहे. आणि त्या झाडांना एकएक नाव देताच ती स्पष्ट होत जातील..."

**

एका कवीनं म्हटलं आहे, की मी ते लिहिलं तेव्हा त्याचा अर्थ मला आणि देवाला ठाऊक होता. आता तो फक्त देवाला ठाऊक आहे. .. त्या कवीची चलाखी बाजूला ठेवली तरी लक्षात घेण्यासारखी गोष्ट एकच, की कोणतीही व्यक्ती किंवा कलाकृती ही एक जिगसां खेळासारखी असते. त्या चित्राचे सगळे तुकडे कधी आपल्या हातात येत नाहीत. न सापडलेली भगदाडं आपल्याला भरून काढावी लागतात. .. ग्रेसचं लेखन ह्या खेळाचा अधिक प्रत्यय देणारं आहे इतकंच.

— **रामदास भटकळ**

(‘जिद्दाळा’ या रामदास भटकळ यांच्या व्यक्तिचित्रणात्मक पुस्तकातील ‘संधिकाल’ या ग्रेसांवरील लेखातील निवडक भाग)

कवित्वर्य ग्रेस यांच्या लोकप्रिय साहित्याचा नजराणा रसिकांसाठी पुन्हा एकदा!

का
व्य
सं
ग्र
ह

किंमत
₹ २४५.००

किंमत
₹ १९०.००

किंमत
₹ ४००.००

किंमत
₹ २८०.००

किंमत
₹ ४००.००

किंमत
₹ ३००.००

ल
लि
त
ले
ख
न

किंमत
₹ २८०.००

किंमत
₹ ५२०.००

किंमत
₹ ६८५.००

किंमत
₹ २७५.००

किंमत
₹ २६५.००

किंमत
₹ ६००.००

किंमत
₹ ६४०.००

पुनर्मुद्रण

बहुरूपी

मराठी नाट्यसृष्टीतील बहुश्रुत नट आणि नाट्यनिर्माते चिंतामण गणेश कोल्हटकर यांचा बहुरूपी हा आत्मचरित्रपर ग्रंथ लवकरच पुनर्मुद्रित होणार आहे. या ग्रंथास १९५८ सालचा साहित्य अकादमी पुरस्कार प्राप्त झालेला आहे. विशेष म्हणजे 'आत्मचरित्र' या विभागाकरिता साहित्य अकादमी पुरस्कृत मराठी भाषेतील हे पहिले पुस्तक आहे.

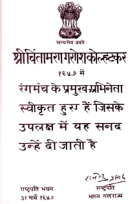
साहित्य अकादमी पुरस्कार स्वीकारताना

‘बलवंत मंडळी’ या नाट्यसंस्थेतील प्रमुख संस्थापक-सदस्य, या संस्थेतर्फे मंचित होणाऱ्या नाटकांतील प्रमुख नट आणि त्या नाटकांचे दिग्दर्शक अशी तिहेरी भूमिका निभावणाऱ्या चिंतामण कोल्हटकरांनी **बहुरूपी** या आपल्या आत्मचरित्रपर ग्रंथात, त्यांच्या नाट्यक्षेत्रातील दमदार कारकिर्दीत त्यांना लाभलेल्या नाटककारांविषयी प्रामुख्याने लेखन केलेले आहे. व्यक्तिचित्रणात्मक असं हे लेखन आहे.

यात राम गणेश गडकरी, कृष्णाजी प्रभाकर खाडिलकर, न. चिं. केळकर, श्रीपाद कृष्ण कोल्हटकर ते ग. दि. माडगूळकर, ना. सी. फडके, पु. ल. देशपांडे या साहित्यिक-नाटककारांचा, त्यांच्या नाट्यलेखनाचा, विषयनिवडीचा, त्याप्रती असणाऱ्या त्यांच्या दृष्टिकोनाचा आढावा घेतलेला आहे.

प्रो. वा. वा. केळकरांच्या ‘त्राटिके’ला संगीताची जोड देऊन ‘बलवंत मंडळी’ने सादर केलेल्या ‘चौदावे रत्न’ मध्ये प्रतापरावाच्या भूमिकेत चिंतामणराव कोल्हटकर

श्रीचिंतामणगणेशकोल्हटकर
१९५७ मे
रंगमंच के प्रमुख अभिनेता
स्वीकृत हुए हैं जिसके
उपलक्ष में यह सनद
उन्हें दी जाती है

राष्ट्रीय भवन
३१ मार्च १९५७

राजेंद्र प्रसाद
राष्ट्रीय
भवन नयादह

राष्ट्रपती डॉ. राजेंद्र प्रसाद यांच्या हातून मानचिन्ह स्वीकारताना

चिंतामण कोल्हटकरांच्या या नाटककारांच्या यादीतील एक अतिशय महत्त्वाचे नाव म्हणजे स्वातंत्र्यवीर विनायक दामोदर सावरकर. २८ मे हा सावरकरांचा जन्मदिन. त्यांचे वीरप्रद क्रांतिकार्य हे सर्वपरिचित आहेच; पण नाटककार म्हणून त्यांच्या ठायी असलेली प्रतिभा कोल्हटकरांनी आपल्या या ग्रंथातून सावरकरांच्या व्यक्तिचित्रणाद्वारे रेखाटली आहे.

बहुरूपीचे बहुप्रतिक्षित
पुनर्मुद्रण आणि सावरकरांच्या
जन्मदिनाचे औचित्य साधत या
लेखातील निवडक भाग खास
'प्रिय रसिक'च्या वाचकांकरिता...

प्रयोगाच्या आदल्या दिवशी लोकमान्यांच्या जन्मभूमीवर उभ्या असलेल्या वास्तूचे दर्शन घेऊन प्रथम प्रयोगाच्या निमंत्रणासाठी स्वातंत्र्यवीरांच्या निवासस्थानाकडे गेलो. तिकडे जाताना सादर भीती वाटत होती. मी एके काळचा 'अभिनव भारता'चा शपथबद्ध सैनिक! शपथेप्रमाणे तुम्ही आपले कर्तव्य पार पाडलेत का, अशा प्रश्नला काय उत्तर द्यावयाचे? पोटात अशी भीती होती; पण अंगावर पहिल्या भेटीच्या उत्सुकतेचे गुबगुबीत गरम जाड आवरण होते.

**

स्वातंत्र्यवीर सावरकर! क्षणभर त्या मूर्तीकडे पाहतच राहिलो. उंच नाही, ठेंगू नाही, स्थूल नाही, तशीच कृश नाही, अशी देहयष्टी. गौरवर्ण, तरतरीत नाक, गालावरच्या हाडाचा उंचवटा. सोनेरी चश्म्यातून जग न्याहाळणारी ती तीक्ष्ण दृष्टी, जणू प्रखर बुद्धीचा किरण डोळ्यांच्या गवाक्षातून बाहेर पडताना पाहणाराचे डोळे दिपून जाऊ नयेत, म्हणून त्यांवर काचेची तावदानेच लाविली आहेत. भव्य कपाळ, डोक्यावरचे केस गेल्यामुळे त्याला आणखीच भव्यता आली आहे. कानांच्या

पाळीपर्यंत असलेली कल्लेवजा केसांची ठेवण, हाताची तुळतुळीत निमुळती लाल व लांबसडक बोटे, नीटनेटके चापूनचोपून नेसलेले शुभ्र धोतर, पांढरा स्वच्छ शर्ट, सुखासीनतेला ठोकरणारी चिमुकली पावले. त्या चरणांवर नम्रपणे मी मस्तक ठेवले. “बसा बसा, आपण कोल्हटकर आणि आपण?” श्री. दीनानाथ व कोल्हापुरे यांच्याकडे पाहत त्यांनी विचारणा केली. मी त्यांची ओळख करून दिली. थोडक्यात ‘बलवंत मंडळी’ची व आम्ही करीत असलेल्या नाटकांची व नाटककारांची माहिती सांगितली. अधूनमधून ते काही प्रश्न विचारीत. यानंतर पहिल्या प्रयोगाला उपस्थित राहण्याविषयी मी आग्रहाचे निमंत्रण केले. त्या विनंतीचा स्वीकार करताना ते म्हणाले, “मी तुमची सर्व नाटके पाहणार आहे!” हे ऐकून आम्हाला अतिशय आनंद झाला, आणि आम्ही निरोप घेऊन परतलो.

**

तात्या प्रत्येक नाटकाच्या पहिल्या प्रयोगाला उपस्थित राहू लागले. त्यांना सवड असेल, त्या वेळी मी त्यांच्याकडे जाऊ लागलो. झालेल्या प्रयोगासंबंधी किंवा त्या नाटककारासंबंधी विशेषतः खाडिलकर, गडकरी

यांच्यासंबंधी, मी विस्ताराने बोलत असे. हेतू हा, की तात्यांनीही एक प्रथितयश प्रभावी नाटककार व्हावे व ते नाटक आपल्याला मिळावे.

नाटककारांसंबंधी किंवा त्यांच्या नाट्यासंबंधी मी जे जे बोलत असे, ते ते ते लक्षपूर्वक ऐकत. मधून एखादा प्रश्न विचारीत. एखाद्या घटनेसंबंधी चर्चाही करीत. मात्र नाट्यविषयात ते रंगलेले असे कधीच दिसले नाहीत. हेही स्वाभाविकच नव्हे का? ज्यांचे चरित्र नाट्यप्रसंगांनी भरलेले आहे, ज्यांच्या चरित्रातील घटनांवरून भावी अनेक नाटककारांना स्फूर्ती व विषय मिळणार आहे, त्यांना स्वतःच नाटककार होणे तितकेसे रुचले नसले, तर त्यात गैर काय? पुढल्या मुक्कामाच्या हालचाली सुरू होण्यापूर्वी त्यांच्याकडून नवीन नाटकाचे अभिवचन मिळवावे, अशी माझी इच्छा होती. आग्रहपूर्वक मी तशी विनंती केली, तेव्हा ते "विचार करतो" म्हणाले.

**

हळूहळू तात्यांच्या विचारांत नाटक घोळू लागले, ते नाटक बोलू लागले. 'गौतमबुद्धाच्या चरित्रावर तुम्हाला नाटक चालेल का?' म्हणून त्यांनी एक दिवस अचानक प्रश्न

केला! महाराष्ट्रातील सर्वसाधारण जनतेत आजच्याप्रमाणे बुद्धचरित्रांची विशेष जाणकारी त्या काळी नव्हती. मग त्या वेळची कला, संस्कृती किंवा बुद्धतत्त्वज्ञान यांविषयी बोलावयालाच नको. तरी पण एक नावीन्यपूर्ण विषय म्हणून तत्काळ होकार दिला. "दीनानाथ व कोल्हापुरे यांना घेऊन या. मी कथानक सांगतो. तुम्हा सर्वांना पसंत पडले, तर मग पुढचे बोलू," असे त्यांनी म्हणताच "केव्हा येऊ?" म्हणून मी वेळ विचारली व त्या वेळेवर त्यांच्या बुद्धचरित्रावरच्या नव्या नाटकाचे कथानक ऐकावयाला आम्ही बसलो. आम्हा सर्वांनाच नाट्यपूर्ण घटनांनी भरलेले ते कथानक आवडले. तत्त्वनिष्ठेमुळे निर्माण झालेला संघर्ष, मोहरलेल्या तारुण्याने राष्ट्रहितार्थ धारातीर्थी घेतलेली उडी, वगैरे प्रसंग तात्यांच्या तेजस्वी वाणीने ऐकताना अंगावर काटा उभा राहिला. त्याला डोळ्यांतील पाण्याने साथ केली. या कथानकावर नाटक लिहिण्याची आम्ही त्यांना विनंती केली. नाट्यलेखनाला त्यांनी सुरुवात केली.

युवराज सिद्धार्थाचा गृहत्याग हा पहिला प्रवेश त्यांनी लिहिला. हा प्रवेश वाचल्यानंतर असे वाटले, की तात्यांची प्रतिभा रसिकाला आपले अंतरंग उघडे करून दाखवीत आहे. उपमा-उत्प्रेक्षांचे लतामंडप, कल्पनांची कारंजी,

काव्याचे झुळझुळ वाहणारे प्रवाह यांकडे चित्त वेधले जात असता त्या राजगृहातून उठणाऱ्या स्वरलहरींचे केलेले वर्णन रसिकाचे मन आकर्षित करून घेई, तोच त्या प्रासादातील शुकसारिका, वाद्यवृंद अशा मधुर स्वरांनी बोलत होते, की ऐकणाऱ्याला वाटावे, जणू एकमुखाने एकाच रागाची आळवणी सर्वजण करीत आहेत.

**

नाटक लिहून पूर्ण झाले. लिहिण्याच्या सुरुवातीच्या वेळी भूमिकांसंबंधी चर्चा झाली होती. तिच्या अनुरोधाने पात्रयोजना झाली. दुसऱ्या नाटकांच्या तालमीच्या वेळी नाटककार समक्ष हजर असल्यामुळे कोणतीही अडचण आली, तरी ती त्या नाटककाराशी चर्चा करून दूर करून घेता येत असे. पण तात्यांच्या बाबतीत त्यांची नैर्बधिक स्थानबद्धता आड येणारी होती. त्यामुळे सर्व गोष्टींचे अवधान प्रथमपासून ठेवावे लागले. नाटक सरकारी अधिकाऱ्यांकडून पास करून घेणे ही कामगिरी प्रथम करावी लागली. .. सर्वांच्याच श्रमाचे चीज झाले. नाटक एकदाचे पास झाले.

**

नाटकाचा पहिला अंक व पुढील अंक यांमध्ये चाळीस वर्षांचा कालखंड कल्पिलेला आहे. त्यामुळे दृश्यांच्या मांडणीच्या व संगीताच्या सोयीसाठी बराच फेरफार करावा लागला. या नाटकातील पदांच्या चाली दीनानाथ व कोल्हापुरे यांनीच काढल्या.

श्री. कोल्हापुरे यांच्याकडे गौतमबुद्धाची भूमिका देण्यात आली होती. ते गाणारे असल्यामुळे त्यांना पदे अवश्य. तात्यांना बुद्धाला पदे घाला, असे म्हणताच ते मोठ्याने हसून म्हणाले, “अहो, काय म्हणता काय? बुद्ध आणि संगीत अशी विसंगती दुसरी कोणतीच नाही. बुद्धाच्या आयुष्यात संगीत असते, तर बुद्धचरित्र निराळेच झाले असते.” मंडळीच्या आग्रहापायी तात्यांनी बुद्धासाठीही पदे केली.

**

रत्नागिरीच्या मुक्कामात सर्वच नटवर्गाला तात्यांचा सहवास घडला होता.

त्यामुळे त्यांच्या विचाराची प्रत्येकाला थोडीफार ओळख झाली. नाटककाराचा विशेष परिचय नसेल, त्याच्याबद्दल किंवा भूमिकेबद्दल नटाच्या मनात किंतु

या नाटकामुळे आर्थिक अपेक्षा सिद्धीस गेल्या नाहीत. पण राजकारण व सामाजिक जीवनाची सूत्रे साहित्याच्या शब्दाशब्दांतून पटविणाऱ्या काव्यप्रतिभेने महाकवीच्या सभेची शोभा वाढविणाऱ्या, स्वातंत्र्यप्राप्तीची संहिता आचरणाने लिहून दाखविणाऱ्या महान कर्मयोग्याने लिहिलेले नाटक रंगभूमीवर आणण्याचे भाग्य लाभले, म्हणून 'बलवंत मंडळी'च्या चालकांना कृतकृत्य झाल्याचे समाधान वाटले.

बलवंत संगीत मंडळी.

किर्लोस्कर संगीत मंडळीचे अग्रगण्य कारण भूत विद्यालयात नट
रा. भद्रकमकर, कोल्हापूर, कोल्हाटकर, मास्टर दिनानाथ, व सदाशिव
प्राणि इतर मंडळी लवकरचामुंबई येथे

बलवंत संगीत मंडळी

या मंडळीच्या संस्था काढण्यात अत्यंत मर्यादीत प्रसिद्ध लेखक

रा. श्रीपाद कृष्ण कोल्हाटकर, बी. ए. एल्. एस्. बी.

ग. कृष्णाजी मनाकर खाडिलकर, बी. ए.

पण. अन्नूत बळवंत कोल्हाटकर बी. ए. एल्. एल्. बी.

या मंडळीचे उद्देश्य व उद्देश्यीय मंडळीचे नावावरूनही संस्था नट रंगभूमीवर आणणे.

या मंडळीचे उद्देश्य व उद्देश्यीय मंडळीचे नावावरूनही संस्था नट रंगभूमीवर आणणे.

ऑल इंडिया जनरल एजन्सी.

४१२, टाकूरद्वार मुंबई नं. २

बलवंत नाटक मंडळीची जाहिरात

नवीन आवृत्ती

लवकरच उपलब्ध !

दास्तान-ए-तुर्की

‘पॉप्युलर प्रकाशन’ हे मागील काही वर्षांपासून उत्तमोत्तम निवडक तुर्की साहित्याचा आणि त्यातही मुख्यत्वे तुर्की कादंबऱ्यांचा मराठी अनुवाद वाचकांकरिता घेऊन येत आहे. अशाच काही मराठी अनुवादित तुर्की कादंबऱ्यांच्या परिचयाची लेखमाला — ‘दास्तान-ए-तुर्की’ — आपण ‘प्रिय रसिक’मध्ये सुरू केलेली आहे. या सर्व कादंबऱ्या विविध बाजाच्या, विषयाच्या, शैलीच्या आणि मुख्य म्हणजे वाचकांना खिलवून ठेवून खऱ्या अर्थाने वाचनानंद देणाऱ्या आहेत. या मालेतील सर्व कादंबऱ्यांचा परिचय प्रवीण कलंत्री हे एक रसिक-वाचक करून देत आहेत.

अहमत हमदी तानपिनार

तास्र वाजे झणाणा

अनुवाद

जयश्री हरि जोशी

अहमद हमदी तानपिनार हे तुर्की कवी, कादंबरीकार, निबंधकार, इतिहासकार व राजकारणी आणि इस्तंबूल विद्यापीठात तुर्की साहित्याचे प्राध्यापकसुद्धा होते. आधुनिक तुर्की साहित्याची पायाभरणी करणाऱ्या लेखकांमध्ये त्यांचे नाव घेतले जाते. या महान लेखकाचे कार्य तुर्की साहित्यातील एक महत्त्वाचा टप्पा मानले जाते. त्यांच्या अत्यंत गाजलेल्या सतलेरी आयार्लामा इन्स्टिट्युत्सू या कादंबरीचा हा अनुवाद.

हायरी इर्दाल हा या कथानकाचा नायक आणि निवेदक असून त्याच्या प्रातिनिधिक रूपात, सामान्य माणसाला आधुनिकतेशी जुळवून न घेता आल्यामुळे आलेली हतबलता, या सामान्य माणसाची मानसिक व्यथा ही सरकारी लाल फितीची टर उडवीत, नर्मविनोदी भाष्य करीत, कोपरखळ्या मारीत प्रभावीपणे मांडली आहे. हायरी इर्दालच्या बालपणापासून सुरू होणारी ही कथा त्याच्या जीवनातील विविध 'टप्पे' दाखवते, ज्यात ऑटोमन साम्राज्याच्या पतनापासून ते नव्या तुर्कीचा 'उदय', इथपर्यंतचा काळ आहे. हा उदय म्हणजे, ज्यात सूर्य उगवतो; पण लगेचच नोकरशाहीच्या ढगांमुळे झाकला जातो.

हायरी इर्दाल एक स्वप्राळू, आळशी आणि जगाच्या व्यवहारांपासून अनभिज्ञ असलेला, सामान्य, काहीसा अपयशी माणूस आहे. त्याचे आयुष्य जुन्या आणि नवीन अशा दोन जगाच्या सीमेवर अडकलेले आहे. बालपण घड्याळे आणि वेळेच्या संकल्पनेने वेढलेले आहे. जुन्या काळातील घड्याळे दुरुस्त करणाऱ्या नूरी एफेंडी यांच्याकडे तो उमेदवारी करतो. पुढे हायरीच्या आयुष्यात बरेच चढ-

उतार येतात. तो दोन वेळा लग्न करतो, आर्थिक अडचणीत सापडतो आणि त्याला एका विचित्र प्रकरणात मानसोपचार रुग्णालयात दाखल केले जाते.

रुग्णालयातून बाहेर पडल्यावर 'परलोकविद्या' संस्थेचा सभासद होऊन तो आत्म्यांशी संवाद साधतो. प्लॅचेटवर काही वेळा आलेला एक आत्मा या संस्थेच्या एका सभासदाकडे कायमस्वरूपी मुक्काम करतो. त्याच्या घरातील वरकड कामेही करतो.

नंतर हायरीची भेट हलित आयार्जी नावाच्या एका आधुनिक, महत्त्वाकांक्षी आणि भांडवलदार व्यक्तीशी होते. हलित आयार्जी याला हायरीच्या घड्याळांच्या आवडीबद्दल कळते. तुर्कीने पाश्चात्य जीवनशैली आणि आधुनिकता स्वीकारताना, देशातील सर्व घड्याळे एकाच वेळेनुसार (ग्रीनविच टाइम — GMT) जुळवून घेण्याची गरज आहे, यावर दोघांमध्ये चर्चा होते. या चर्चेतूनच एका पूर्णपणे अनावश्यक, काल्पनिक आणि हास्यास्पद सरकारी संस्थेची कल्पना जन्माला येते — 'सतलेरी आयार्लाम इन्स्टिट्यूट्सू' म्हणजेच 'तास वाजे झणाणा' किंवा 'वेळ नियमन संस्था'.

हलित आयार्जी आपल्या ओळखी आणि प्रभावामुळे या संस्थेची स्थापना करण्यात यशस्वी होतो आणि हायरीला त्यात महत्त्वाचे पद मिळते. ही संस्था म्हणजे केवळ कागदपत्रे, बैठका आणि तुटपुंज्या नियमांनी बनलेली एक हास्यास्पद रचना असते. हायरी इर्दाल, जो समाजाचा निष्क्रिय भाग होता, तो अचानक या अस्तित्वात नसलेल्या संस्थेचा एक महत्त्वाचा भाग बनतो. संस्थेचे मुख्य कार्य म्हणजे देशातील प्रत्येक घड्याळ 'वेळेत' आहे की नाही हे तपासणे आणि 'वेळेत' नसलेल्या घड्याळांच्या मालकांकडून दंड आकारणे.

संस्थेच्या नावाप्रमाणेच तिचे कार्य वाढत जाते. संस्था अनावश्यक नोकरशाही, निरर्थक नियम आणि सततच्या बैठकांमध्ये अडकून पडते. इथे काम करणारे लोक निष्काळजी आणि संधीसाधू आहेत. या सगळ्यांमुळे विचित्र गोंधळाची परिस्थिती निर्माण होते.

हायरी इर्दालला या संस्थेच्या निरर्थकतेची जाणीव होते, परंतु चांगला पगार आणि मिळणाऱ्या प्रतिष्ठेपायी तो याकडे दुर्लक्ष करतो.

त्यानंतर जे घडते ते अंतर्मुख करणारे आहे.

ही कथा केवळ एका व्यक्तीच्या जीवनाची कथा नाही, तर ती एका नव्याने स्थापन झालेल्या तुर्की प्रजासत्ताकाचे गंभीर उपहासात्मक चित्रण आहे. निरर्थक संस्था, अनावश्यक नियम आणि कोणतेही ठोस कारण नसताना केवळ स्वतःचे अस्तित्व सिद्ध करण्यासाठी चालणाऱ्या सरकारी कामाचे हे एक कठोर आणि मजेदार विडंबन आहे.

१९६२ मध्ये प्रकाशित झालेली ही साहित्यकृती आजही तिच्या उपरोधात्मक आणि तत्त्वज्ञानात्मक खोलीमुळे तितकीच ताजी वाटते. या कादंबरीचा गाभा आहे तो उपहास आणि विडंबन. तुर्की प्रजासत्ताकाच्या स्थापनेनंतर झालेल्या सामाजिक आणि राजकीय बदलांवर अत्यंत खुमासदार आणि बोचरी टीका यात केली आहे.

मराठी अनुवाद सुलभ, प्रवाही आणि भावस्पर्शी झालेला आहे. तुर्की भाषेतील पात्रांच्या भावभावना व सांस्कृतिक संदर्भ अनुवादात अगदी नेमकेपणाने आलेले आहेत.

अहमत हमदी तानपिनार

तास वाजे झणाणा

अनुवाद

जयश्री हरि जोशी

पुस्तक खरेदीसाठी खालील
लिंकवर क्लिक करा
किंवा QR Code स्कॅन करा.

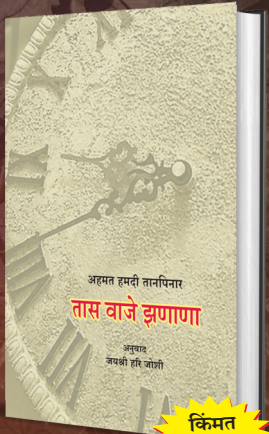
www.popularprakashan.com
<https://shorturl.at/U9Bko>

amazon.in

<https://shorturl.at/9EDNL>

सर्व विक्रेत्यांकडेही उपलब्ध !

किंमत
₹. ४५०.००

हे मासिक संपादक, मुद्रक, प्रकाशक हर्ष भटकळ यांनी पॉप्युलर प्रकाशन प्रा. लि. यांचेकरिता

३०१, महालक्ष्मी चेंबर्स, २२, भुलाभाई देसाई रोड, मुंबई ४०० ०२६ येथे प्रसिद्ध केले. संपादक : अस्मिता मोहिते.